

KONZERVATIVIZAM KAO PROLEGOMENA RAZVOJA DUHA MULTIPOLARNOSTI

CONSERVATIVISM AS A PROLEGOMEN OF THE DEVELOPMENT OF THE SPIRIT OF MULTIPOLARITY

ABSTRACT Manuscript, the content of which we will try to credibly defend and critically apologize for the basic postulates on which it is based, is a stronghold of thinking if not an epitome of previously expressed views that spoke of the spirit of multipolarity that developed in parallel, through sociological, philosophical and political discourses, as well as in the geopolitical field or the new multipolar „chessboard". In addition to verified views on the development and emergence of a multipolar world order, the authors through the development and rehabilitation of conservative philosophy try to see in the context of ideological juxtaposition the relationship between conservatism and liberalism, but also those „esoteric spirits“ that gained new reflective meanings after the unipolar world order.

Key words: conservatism, liberalism, Fourth political theory, geopolitics, multipolarity.

APSTRAKT Rukopis čiju sadržinu ćemo pokušati vjerodostojno da odbranimo i kritički apolo giramo osnovne postulate na kojima je isti zasnovan, predstavlja uporište razmišljanja ako ne i epitomu ranije iznesenih gledišta koja su govorila o duhu multipolarnosti koja se uporedo razvijala, kako kroz sociološke, filozofske i politikološke diskurse, tako i na geopolitičkom polju iliti novoj multipolarnoj „šahovskoj tabli“. Pored verifikovanih gledišta o razvoju i nastanku multipolarnog svjetskog poretka, autori kroz razvoj i rehabilitaciju konzervativne filozofije nastoje da sagledaju u kontekstu idejne jukstapozicije odnos konzervativizma i liberalizma ali i onih „ezoteričnih duhova“ koji su dobili nova refleksivna značenja nakon opozivanja unipolarnog svjetskog poretka.

Ključne riječi: konzervativizam, liberalizam, Četvrta politička teorija, geopolitika, multipolarnost.

U brevijarnom opisu ovog rukopisa nastojaćemo da što jasnije upoznamo čitalačku javnost sa onom teorijskom putanjom kojom će se i kretati naša analitička struktura tumačenja ali nadasve, ona misaona refleskija koja će objelodaniti primarni cilj našeg susreta sa idejom multipolarnosti. Reklo bi se, pored nezaobilaznih geopolitičkih škola, kako onih koje su pokušavale, tako i onih koje danas pokušavaju da revitalizuju to teorijsko prisustvo svojih prethodnika u XXI vijeku, u predstojećim rubrikama ćemo s razlogom prezentovati i principe konzervativizma kao svojevrsne idejne obnove jedne potisnute filozofeme koja je svojom naknadnom inauguracijom zvanično podstakla naučnu misao da svoje aršine usmjeri ka proučavanju i značaju multipolarnog svjetskog poretka kao

tematske analogije prizivanja davno zaboravljenih civilizacijskih toponima koji su pod naletom liberalne ideologije postali previše „hromi“ da zadovolje potrebitost i hirovitost savremene „postindividue“ (Opširnije u: Дугин, 2013). Ovo nije autistična ako ne i donkihoterijska potreba autora da stidljivo plasiraju istorijski disonantan ritam jedne filozofije, već naprotiv, rukopisi koji se nalaze na polovima konzervativnih razmišljanja teže pobuđivanju „usnulih duhova“ da još jednom pokušaju da potvrde simboliku jednog novog osmišljavanja svijeta koji prkosi sudbini i zadatku nametnutog istorijskog i geopolitičkog dominiona, a ujedno i subordiniranosti ideološkim razdobljima liberalizma. Ono što nas je navelo da analitički promišljamo o konzervativizmu i ujedno kao svojevrstu hipotezu testiramo njegovu slojevitost u areni ideoloških nadmudrivanja, svakako je pomno praćenje geopolitičkih snaga čiji se tempo održavanja sukoba sa frontalnih sučeljavanja pomjerio u žarišta koja su pepoznata kao „proxy war“, kojim se pokušavaju još uvijek opravdati ideološki i hegemonistički tragovi, ali isto tako, skoro u jednom zbirnom planetarnom odgovoru i vapaju, došlo je do bujanja intropsektivnog pogleda na davno zaboravljenu i potisnutu Tradiciju koja traži novu afirmaciju njenje simboličke strukture. Nećemo dugo odlagati najavljeni susret sa filozofijom konzervativizma, ali zbog idejnog volumena i jedne uslovno rečeno apologije tabora kojem pripada ova epitoma, reći ćemo, da je ovaj rad još jedan u nizu od onih priloga razvoja (neo)evroazijske filozofske škole u nas. Prirodno je na osnovu pređašnjeg autorskog iskaza da se u radu nađu rakursi i pogledi onih teoretičara koji su najviše i doprinijeli razvoju ove filozofeme ne samo na prostoru koji nativno pripada Evroaziji, već i šire, jer pojedine kategorije iz tog bogatog kataloga ove filozofije, prevazilaze atrofiranu introvertnost i podstiču idejnu simbiozu grupisanja oko onih univerzalnih načela koja su sastavni dio jednog šireg civilizacijskog organizma. Prvo od tih načela koje podstiče razvoj jednog raznosvrnog konzervativnog pejzaža svakako je Tradicija. U nastavku ovog rukopisa, izložićemo poglede jednog od najeminentnijih predstavnika i mislilaca neoevroazijske filozofske škole, Aleksandra Geljeviča Dugina, jer su njegova promišljanja dragocjena i nezaobizalna u razvoju *konzervativnog duha* (Opširnije u: Kirk, 2014).¹ Nećemo izbjegavati suočavanje sa onim rakursima koji ne dijele iste filozofske poglede i sadržaje sa nama. Štaviše, to će nam poslužiti kao adekvatan i plodonosan diskurs analize da što vjerodostojnije predstavimo filozofiju konzervativizma i uporedimo je sa liberalizmom kao i njegovim nasleđem. U završnim poglavljima ove epistole pažnju ćemo posvetiti i rekapitulaciji teorijskih stavova Karla Šmita, u kojem smo i prepoznali sudar dvije doktrine duha od kojih je jedna poslednjih godina napustila politički mizanscen i hrabro se suprotstavila pobornicima liberalizma.

---

¹ S razlogom smo se pozvali na Rasela Kirka jer ćemo u nastavku ovog rada analizirati i njegovu studiju o *konzervativnom duhu*. Vidjeti: Kirk, R. (2014). *Konzervativni duh / Od Berka do Eliota*. Beograd: Albatros Plus.

Konzervativizam kao filozofsko utočište bića

Ovdje ćemo izložiti i izdvojiti one segmente konzervativne filozofije koja je zastupljena u (neo)evroazijskim učenjima, a posebno kod jednog od najistaknutijih mislilaca ove škole, prof. Aleksandra Geljeviča Dugina. Iako je teško pratiti njegovu stvaralačku nit i još teže redukovati je samo na jedan rakurs posmatranja, ipak, zbog ključnog jukstapozicionog portreta, nastojaćemo da naša razmatranja usmjerimo ka onim toponimima njegove filozofije koji korespondiraju sa našim tematskim horizontom promišljanja. Nećemo dozvoliti da nas zavede rutina svakodnevnog percipiranja stvaralaštva prof. Dugina jer ono kako smo već i kazali, ne predstavlja samo pojedine izdvojene dionice njegovog učenja, već naprotiv, isto iziskuje konstantno praćenje njegovih teorijskih promišljanja koja datiraju od prvih filozofskih i geopolitičkih stanovišta iznesenih u najprestižnijim ruskim i svjetskim naučnim glasilima. Za naš rad koji je posvećen naporima upoznavanje jedne bogate filozofske tradicije kakva je (neo)evroazijska, veoma su značajne mislene koordinate koje su date u *Četvrtoj političkoj teoriji*,² koja ujedno predstavlja i njegov kritički doprinos u detaširanju evroazijskog društva od liberalne ideologije koja se ne može smatrati nativnim svjedocanstvom istih. Ova teorijska koncepcija vremenom je prerasla u filozofsku i geopolitičku školu koja je postala dostojan sagovornik u „likeju filozofske baštine“ ali i dostojan sagovornik pred gordošću već prepoznatih geopolitičkih škola. Ova reputacija *Četvrte političke teorije* poslednjih godina je počela detaljno da se primjenjuje kao politička pozadina onih političkih partija koje pripadaju konzervativnoj provenijenciji.

Nakon kraćeg preludijuma o *Četvrtoj političkoj teoriji* za koji se nadamo da nije poprimio duh ekvivokacije u narednim redovima ćemo u formi minucioznije deskripcije predstaviti teorijsko postolje na kojima je ova filozofska misao i izgrađena. Važno je napomenuti da su, kako ova filozofska škola, tako i one koje su joj prethodile, kao i naknadno ustvrđeni teorijski postulati umnogome zavisni od polihistorijskih zapisa prof. Aleksandra Dugina, zbog toga smo i bili u nedoumici da li ćemo u dovoljnoj mjeri približiti ovo djelo naučnoj i čitačkoj javnosti jer je opus ovog mislioca interdisciplinarnog karaktera. Ono što se sa sigurnošću može reći jeste to, da (u ovom kontekstu analize) ovo djelo iziskuje jednu pobudu na sveopšti duhovni otpor prema liberalnoj ideologiji koja se na području postsovjetskog prostora ukorijenila od prethodnog sloma jednog geopolitičkog diva. Koristeći hronološki i još dublje filozofski prikaz ideoloških doktrina koje su imale dominantan uticaj ne samo u epohama u kojima su nastajale već naprotiv, neke od njih su i nadživjele i prevazišle starost i iznemoglost epoha, prof. Dugin s pravom upozorava na opasnosti koje sa sobom nosi liberalizam kao jedina ideologija koja je uspjela da se održi u XXI vijeku. Naravno, prof. Dugin ne prenebregava i pojavu postliberalizma kao novo ali sofisticirano

² Opširnije u: Дугин, А. (2013). *Четверта политичка теорија*. Београд: МИР Publishing, ММХІІІ.

nije stanje liberalizma koje je preliminarno požurilo da proglasi ono stanje, kako smo već i najavili, pozivajući se na ovog mislioca, „postindividue“. U „otvorenom društvu“ u kojem vlada takvo manifestno raspoloženje koje naglašava sintagme kao što su „postindividua“, „postistina“, kao i već profilisana postmoderna, Aleksandar Dugin prodorno primjećuje da je uzrok ovakvog stanja trebalo tražiti i kod onih ruskih disidenata koji su još ranije prepoznali ideološko raspoloženje XX vijeka. Naravno, riječ je o ruskom teoretičaru Aleksandru Koževu, čije prisustvo u nadmetanju originalnosti umnogome potiskuje manifeste Frensisu Fukujame (Opširnije u: Дугин, 2013). *Četvrta politička teorija* ima epohalni zadatak da u svom filozofskom i geopolitičkom pregnuću limitira domete postliberalizma, ali i da *solomonski* mudro ustvrdi i izvrši preispitivanje Druge i Treće političke teorije, odnosno komunizma i fašizma, te na osnovu te analitičke postavke pruži potpuniji i zreliji odgovor na „epohalno otuđenje“ Postmoderne (Дугин, 2013).

Iznoseći teorijske kanone *Četvrte političke teorije* postepeno ćemo uvoditi čitalačku javnost i u druge sfere naučnog i ljudskog duha na koje se ista odnosi. Ono što je jedan od postojanijih kanona ove političke teorije, svakako je obnova i rehabilitacija Tradicije koja je još u Moderni najavila svoje povlačenje, uistinu, pod podmetnutim izgovorom nužno opravdavajućeg pomračenja i povlačenja teologije pred naletima prosvjetiteljstva. Prof. Aleksandar Dugin u ovim pomenutim kanonima Tradicije i teologije traži i potražuje mogućnost i povod za bogatiju duhovnu egzistenciju savremenog čovjeka, koga ne mogu emanirati oni pokreti koji pripadaju *New Age* pseudoreligioznim mozaicima i da je neophodno uzeti u obzir ona razmatranja i prolegomene poznatih svjetskih religija koja govore o prisutnosti apokaliptičnog doba (Opširnije u: Дугин, 2013: 22–3). Potrebno je naglasiti da se ovdje i sam filozof konzervativizma prepoznaje kao svojevrsna kateheta koja je dužna da ekstrahuje vakum duhovne stagnacije i atrofije koji su nastupili od epohe Moderne i da iste zamjeni nužno potrebnim perikopama koje će dovesti do obnove duhovnog tkiva. Ta filozofska kateheta u ovom nužnom podučavanju i podsticanju na duhovni preobražaj prepoznaje čin dostojan apostolskog poziva.³ U ovom pozivu se i razvija humanizam konzervativaca koji se prema zapisima Aleksandra Dugina najeklatantnije ogleda u romanu *Braća Karamazovi* u kojem Dostojovski kroz lik Mitje Karamazova upućuje na tragove „dijalektičkog preplitanja“ koji podrazumijeva „konstantnu borbu Boga i đavola u čovječijem srcu“, što implicira i osvjedočenje konzervativca da se bore za humanističke vrijednosti i „velikog čovjeka“ (Дугин, 2004: 31; Дугин, 2013: 84)⁴. Pošto ova teorijska postavka prof. Dugina podrazumijeva hronološki slijed događaja i *grosso modo* osporavanje tekovina Moderne i Postmoderne i u velikoj mjeri filozofsko uzorno reminisciranje Haj-

³ „Prilikom rukopoloženja onome koji se posvećuje za jereja predaje se energija apostolskog služenja, to jest sila Svetoga Duha u njenom arhetipskom obliku kao predaja *ognja* koji je sišao na apostole na Pedeseticu, te novoposvećeni postaje vršilac apostolskih funkcija i, u izvesnom smislu, apostol“ (Дугин, 2011: 107).

⁴ Дугин, Г. А. (2004). *Философия политики*. Москва: М., Арктогея.

degerovog stvaralačkog opusa, čini nam se opravdanim da analizu usmjerimo ka značaju filozofije konzervativizma kao saznavajuće filozofske platforme za prevazilaženje ne samo ideološke već „kulturne demencije“ evroazijskih društava (Дугин, 2020).⁵

U nastavku rada taksativno ćemo navesti pravce konzervativne filozofije koji su prepoznati u aleji sumiranja onih fundamenata koji i određuju njihov istorijski živopis. Tako Aleksandar Dugin ističe one tabore konzervativne filozofije koji se prepoznaju prema njihovom odnosu prema epohama Moderne i Postmoderne. Oni se mogu teorijski sažeti u sledeće konceptualne struje: *fundamentalni konzervativizam – tradicionalizam, fundamentalni konzervativizam, liberalni konzervativizam, Konzervativnu Revoluciju, ljevičarski alijas socijalni konzervativizam*, kao i *evroazijski i neoevroazijski konzervativizam* (Opširnije u: Дугин, 2013: 66–76). Imajući u vidu da i naše društvo pripada širem filozofskom ali i prema ne tako rijetkim teorijskim učenjima i geografskom arealu Evroazije, za nas su najbitini evroazijski i neoevroazijski doprinosi u razvoju konzervativne filozofije jer se u ovim filozofemama ističe autentičnost svih onih društava Evroazije koja su navalom univerzalističkih koncepata Zapada i njihovim ideološkim prolozima „kraja istorije“ i nametnute modernizacije po liku zapadnih društava, izgubile pravo na identitetsku raznolikost. Ovaj fenomen je iznikao sa zrelošću identitetske neprepoznatljivosti i ujedno postao zaštitno lice duhovnog i istorijskog pokoravanja pravoslavnih naroda krajem XX vijeka jer je njihova percepcija *političkog* suprotna uvjerenjima zapadnih društava koje se temelji na historicističkoj traci modernizacije, dok su na drugoj strani, društva koja pripadaju istočnoj hemisferi predoređena ehu Tradicije, što ujedno i implicira suprotnost konzervativne misli sa svim nametnutim ideološkim distorzijama koje je nametnula epoha Moderne (Opširnije u: Дугин, 2004: 86).⁶ Stavovi Aleksandra Dugina o karakteru tradicionalnih društava i njihovoj sklonosti ka autokratiji koja je u znatnom dijelu evroazijskih društava potvrdila

⁵ Pogledati: Александр Дугин: „Выйти из культурной деменции“. О литературе, конце света, Достоевском и Толсто: <https://youtu.be/hrbPOY4b2pY> (pristupljeno 27. maj, 2020)

⁶ Jedan od antropoloških fenomena koji podstiče na jedan udaljeni pogled na sopstvene staze razvoja, svakako su fenomenološki tipovi koji se nazivaju *kargo kultovima*. Detaljnije smo ovaj fenomen u zavisnosti od tematske pozvanosti, analizirali u drugom teorijsko empirijskom radu u kojem smo ovu fenomenološku apsorpciju identitetske autentičnosti tumačili u kontekstu prihvatanja neoliberalnih vrijednosti postsocijalističkih društava. Opširnije u: Živković, P. (2018). *Ideological ornamentation of postmodern geography. The case of Zagreb and Podgorica*. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 28 (2), 399–414.

O postsocijalističkoj transformaciji, kao i inkorporiranju i slijepom praćenju neoliberalnih tragova, vidjeti u: Samardžić, O. (2016). Temporalna tekstura postsocijalističke transformacije: de-esencijalizacija jedne društvene stvarnosti. U: Vukićević, S. (prir.): *»Постсоциализм (Черногория-Россия 1990–2015)«* Москва: МГУ имени М.В. Ломоносова Социологический факультет / Институт социологии и психологии Филозофский факультет Черногории. str. 377–426.

I: Bakrač, V., Živković, P. & E. H. Saggau (2019). *Some Sociological Aspects of Religiosity (Religiosity in Contemporary Societies Between Neo-liberalism and Globalization)*. In: Blagojević, M, Todorović, D. (ed.). *Traditional and Non-Traditional Religiosity (A Thematic Collection of Papers of International Significance)*. Beograd – Niš: IDN – Junir, pp. 114–135.

njihovo saglasje sa takvim političkim režimom vladanja, korespondiraju sa paradigmatičkim istraživanjima vrijednosnih obrazaca u postsocijalističkim društvima, prominentnog sociologa Nataše Krivokapić, koja na osnovu empirijskih ali još preciznije komparativno usaglašenih i prikupljenih vrijednosnih iskustava iz vremena trnovite društvene transformacije, ali i istorijski potvrđene putanje ka projektovanju supstratnih regulatora ovih društava nakon sloma socijalizma, govori o vrijednosnim tropizmima patrijahalne svijesti koja se i danas zadržala u postsocijalističkim društvima koja gravitiraju u nostalgичnoj potrebi ka očuvanju patrimonijalnog obrasca življenja i nikada dovoljne spremnosti da prihvate i vežu se za sidra liberalne demokratije (Кривокапић, 2020).⁷ Za sve filozofske pobornike evroazijske filozofije kao paradigme jedne šire konzervativne platforme, veliki značaj u izgrdanji njihove osobenosti čine atributi *sakralne geografije* (Дугин, 2004), što nas i dovodi do pozornice igradnje jednog sakralnog rečnika, odnosno onog glosarijuma koji u sebi čuva „antropološke zavjete apostola Pavla koji se odnose na trihotomnu antropologiju koja izdvaja u čoveku duh, telo i dušu“ (Дугин, 2013: 85).⁸ Jedna sadržajna digresija kaže da je sličan opis moguće pronaći i kod Juliusa Evole koji prilikom deskripcije tradicionalnog čovjeka ističe njegovu povezanost za prostor kojem pridaje živopisni karakter i onu drevnu mističnost koja je doprinosila dostojanstvenom pogledu na konzistentnu sukcesiju generacijskog nasleđa i prostornog svjedočenja koje prkosi povijesnoj demenciji (Opširnije u: Evola, 2010). Podsjećajući na „trihotomnu antropologiju apostola Pavla“, prof. Dugin konstruiše i tri modela „konzervativnih epistema“ koje sačinjavaju „bogoslovlje, etnosociologija i geopolitika“ (Дугин, 2013: 87), a iste predstavljaju epicentre ove filozofske doktrine.

Na drugoj strani hemisfere koju čine Velika Britanija i Amerika, politički filozof Rasel Krik upućeno uvodi čitaoce i ukazuje na istorijske prelome smjenjivanja konzervativne i liberalne misli u ovim društvima. Njegova analiza tog cikličnog smjenjivanja ovih doktrina počinje primjedbom apologiranja ali i posustajanja konzervativne filozofije pod preporukama liberalizma da nije u dovoljnoj mjeri visprena i otvorena i štaviše, nemošta je da shvati porive Moderne. Tako ovaj mislilac kada opisuje konzervativca kaže: „Konzervativac prihvata opšte principe, koji se razlikuju od fanatičnih ideoloških dogmi. Ovi principi jesu rezultat konvencije i kompromisa, i provereni su dugim iskustvom. Ipak, te opšte principe treba primenjivati obazrivo, uvek uzimajući u obzir okolnosti

⁷ Ova autorka pruža lucidan pregled onih vrijednosnih obrazaca koji se kao ideološki tragovi teško mogu ekstrahovati iz bića jednog patrijarhalnog društva kakvo je i crnogorsko. Pogledati: Кривокапић Н. (2020). *Устойчивость авторитарных ценностей при переходе к новому социальному порядку* (на примере Черногории), *Социологические исследования*, Том 46. № 9. С. 146–155.

⁸ „Prostor, zemlja, teritorija, zone kontrole i uticaja – to je telesni sadržaj Imperije i odgovara telu u čoveku. Beskrajnost i širina ruskih prostora predstavlja vidljiv izraz sveobuhvatnosti ruskog *homo maximus*. Imperija je telesna, ali njeno telo je sakralno. Otud i odnos prema zavičaju, prema Domovini, prema Otadžbini, prema Državi. Narod odgovara duši... Religija spada u duh. Ona pokazuje višnje perspektive, obezbeđuje dodir sa večnošću, upravlja pogleda ka Nebu“ (Дугин, 2013: 85).

koje se razlikuju od zemlje do zemlje i od doba do doba. Konzervativac odbija da utopijsku politiku prihvati kao zamenu za religiju...“ (Kirk, 2014: 13).⁹ Prosvjetiteljske ideje koje su u svojim epitafnim porukama nagovještavale kraj konzervativne filozofije, nikada nisu uspjele da do kraja amnestiraju tragove ove filozofeme. S druge strane, ono što se mora priznati konzervativizmu jeste profetska prefinjenost sluha da u liberalizmu prepoznaju tektonske sile koje će konceptuirati novi profil čovjeka i društva. Konzervativci su u erupciji liberalizma i toj slijepoj euforiji prihvatanja i pozivanja ove ideologije u ime protektivne i raspoložive budućnosti, vidjeli novi jezik porobljavanja i narušavanja ravnoteže „društvene stabilnosti“ koja je vremenom kroz modele Društvenog ugovora suptituisana u jedan mehanizam koji je ugušio ranije organsko jedinstvo društva (Opširnije u: Peri, 2000: 284–6). Na osnovu ovih iskustava možemo zaključiti da tradicija, religija i prostor uobličavaju ikoničnost konzervativne filozofije.

Kako izgraditi multipolarnu imperiju?

Vraćićemo se studiji prof. Aleksandra Dugina *Četvrta politička teorija* i pripremiti završni ogled o nagovještaju multipolarnog svjetskog poretka. Na osnovu dosadašnjeg kursa obrazloženja „konzervativne episteme“ (Дугин, 2013) oko koje smo kao potencijalne filozofske ose i usaglasili naše vidike i ona stanovišta koja ne kriju sklonost i ambicije ka formiranju jednog jedinstvenog fronta povratka Tradicije, mogao se anticipirati otvoreni stav i hipotetički pregled da upravo ove konstante podržavaju mogućnost uspostavljanja multipolarnog poretka. Iako se u zauzimanju za ovakav horizont odbrane multipolarnosti suprotstavljamo onim diskursima koji u ovome ne vide i ne priželjkuju nostalgично ispoljavanje mogućnog rješenja u opozivanju unipolarnog svjetskog poretka, mišljenja smo, da je neophodno i neminovno prvo izgraditi filozofski i teološki pogled na multipolarnost kako bi na tom supstratu iznikao raznovrsniji civilizacijski dekor. Daljom analizom ćemo doći i do filozofske i geopolitičke uposlenosti *Četvrte političke teorije* u osmišljavanju jednog geopolitičkog otpora (Živković, Šarović, Đukanović, 2018) unipolarnoj imperiji. Za bolje poznavaoce stvaralaštva Karla Šmita, biva mnogo jasnije pozivanje prof. Dugina na njegove rakurse i kriterijume analize „velikog prostora“, čija geopolitička metodologija započinje ulivanjem povjerenja i mogućnosti u rehabilitovanju *Monroove doktrine* iz 1823. godine, koja bi imala zadatak da sabira one geopolitičke napore u produkcovanju „antikolonijalne tematike“ (Opširnije u: Дугин, 2013: 143). Ovoj tezi se pridružuju i ostali teorijski postulati iz tradicije Karla Šmita, a prije svega, pitanje dulatiteta prijatelj – neprijatelj koji se manifestuju kao ishodeći postulati iz pojma *Političko*, što je, ispostaviće se, i bilo opravdano u težnji da se američki kontinent oslobodi prisustva evropskih sila, međutim, sa pojavom Teodora Ruzvelta i Vudro Vilsona, pomenuta doktrina postaje „geopo-

⁹ Rasel Kirk ističe sledeća naličja konzervativizma koja se objedinjuju u „transcendentalnom poretku, u uređenom društvu, isticanju egalitarne potrebe u sjedinjavanju svojine i slobode, vjeru u konvecij i sl.“ (Opširnije u: Kirk, 2014: 23–4, cit. u: Живковић, 2020: 131–2).

litički lokus“ koji podstiče i „novi tip kolonijalizma“ (Дугин, 2013: 145–6; Miršajmer, 2017). U nastavku rada, objasnićemo i izvornost pojma „rajh“, kao i samu filozofiju Karla Šmita. Prof. Dugin u jednom teorijski potkrepljenom uglu distancira pojmovno određenje „velikog prostora“ koje je znatno izmijenilo svoje značenje na kontinumu istorijskog određenja od *Monroove doktrine* pa sve do novog versajskog sistema međunarodnog prava: „Izdvojivši u ‘Monroovoj doktrini’ dva prilično daleka smisla (prvobitni, vezan za određeni ‘veliki prostor’, i izobličeni, ideološko-imperijalistički, ‘versajski’), Šmit ih međusobno suprotstavlja. Pri tom on na prvobitnu verziju ‘Monroove doktrine’ primenjuje naučni termin ‘veliki prostor’ i ‘poredak velikih prostora’, na čemu i predlaže da se ubuduće gradi sistem međunarodnog prava. On naglašava da u pojmu ‘veliki prostor’ oba termina nemaju količinski (prirodnonaučni) nego kvalitativni, istorijski i, ako hoćete, sakralni sadržaj“ (Дугин, 2013: 147).

O sakralnoj dimenziji prostora i njihov značaj koji joj pridaju Evroazijci, pisali smo u pređašnjim poglavljima, čime smo i opravdali hipotezu jednog, uslovno rečeno, rekapituliranja prostronih datosti koje su prožete inicijalnim hodom drevnih misiterija.¹⁰ U toj sakralnosti, prema daljim sugestijama Aleksandra Dugina, nailazimo na organsko jedinstvo koje emanira analitičku kategoriju „velikog prostora“ i podstiče razvoj multipolarnog poretka. I upravo ovdje dolazimo do ključnog mjesta koji inicira obrazloženje ali i opravdanje političke profilisanosti Karla Šmita. Kada se detaljno i ispravno sagledaju napori ovog mislioca da kroz pojam „veliki prostor“ kao svojevrsni slavoluk objelodani tematiku „Trećeg rajha“, tek tada se može ispravno suditi i o njegovim teorijskim postavkama. „Treći rajh kao ‘veliki prostor’ za Šmita nije toliko germanski koliko evropski pojam. U njemu vidi izraz kontinentalne evropske civilizacije u njenom klasičnom (a ne prosvetiteljskom) izrazu (Šmit je revnosni katolik i konzervativac). Nacionalsocijalističku državu on shvata kao središte Evrope naroda, a ne kao novu kolonijalnu silu ili nacionalnu državu. Otud i njegov odnos prema ‘pravima naroda’. Šmit, koji je pristalica Hitlera, nikada u svojim tekstovima ne pristaje na rasističko i usko nemačko tumačenje ‘rajha’. On pod ‘rajhom’ podrazumeva zajedničku inicijativu svih evropskih naroda, i prmda je Zapadna rimska imperija istorijski stvarana na osnovu germanskih plemena, svi evropski etnosi saučestvovali su u opštoj imperijskoj istoriji i ubuduće treba da

¹⁰ Aleksandar Dugin s opravdanim lamentom gleda i na pojave pseudoevroazijstva. „Ujedinjenje Rusije sa Istokom i preporod duhovnog Turana stvara neophodne premise za organizovanje snažne opozicije ‘atlantizmu’ na planetarnom nivou, budući da je tokom poslednjih vekova svoje istorije ‘atlantizam’ definitivno postao sinonim antiduhovne i materijalističke civilizacije, pukog kvantiteta, utilitarizma i socijalne nepravde. Pomenutu mogućnost je potvrdila (nažalost!) parodija evroazijstva, pseudoevroazijstvo staljinističkog imperijalizma. Umesto da sa istokom ponesu Život i Svetlost, on je Istoku doneo Smrt i Tamu, šireći ih čak i na Zapad... Uopšteno govoreći, boljševička revolucija u Rusiji jasno je odigrala demonsku ulogu unutar procesa buđenja Evroazije. Da vlast u Ruiji nije bila u rukama apsolutnih neprijatelja Duha i Tradicije, ni danas se ne zna pouzdano kako bi se Treći rajh poneo prema istočnim teritorijama. Jer antiruski elementi u Vermahtu i među visokim nacističkim zapovednicima izgubili bi svoj glavni argument“ (Дугин, 2008: 39–40).

imaju jednaka prava“ (Дугин, 2013: 148).¹¹ Ova ideja „velikog prostora“ naišla je na odobrenje i pokušaj reaktiviranja u tadašnjem Sovjetskom Savezu (Дугин, 2013). Izvjesno je da ovo nasleđe Karla Šmita igra važnu ulogu u osmišljavanju evroazijske geopolitičke škole koja se zasnivala na sličnim idejnim konceptima (tipa – „mestorazvoj“ – Дугин, 2004, Živković, Bakrač, 2017), jer ono budi vjeru u ispravnost *Četvrtе političке теорије*, ali prije svega, podstiče „pobunu Tradicije“ protiv unipolarne imperije koju čini atlantistička civilizacija¹² (Дугин, 2013; Живковић, 2020).

Kako tvrdi ugledni politikolog i geopolitičar prof. Dušan Proroković, veoma je teško definisati pojam multipolarnosti. Nakon jedne petrificirane naviknutosti na bipolarni i unipolarni svjetski poredak, horizont multipolarnosti ne označava uvijek i očekivanu suspenziju moći samo jedne velike sile i zagarantovanu ekvilibristiku snaga (Пророковић, 2018). U ranijim radovima (Živković, 2018; Živković, Šarović, Đukanović, 2018; Živković, 2018) smo govorili o strahovitim geopolitičkim predviđanjima ukoliko, dvije velike sile kao što su Amerika i Kina, ne usvoje i ne osvrnu se na lucidne poruke peloponeskog rata (Allison, 2017, Tukidid, 1999).

Na samom kraju ovog oglеda o konzervativnoj filozofiji, odnosno o jednoj prolegomeni o shvatanju neoavroazijske koncepcije razvoja ali nadasve, razvoju multipolarnog svjetskog poretka, dodajmo da se kroz emaniranost prostora stvaraju preduslovi za jedan sveobuhvatniji pogled na prostor, na civilizacije koje bivaju mapirane i obogaćene filozofskom, kulturnom i religijskom simbolikom, definišući tako i jednu novu ravan pogleda na tzv. *filozofsku geografiju* (Дугин, 2012). Upravo u ovoj raznolikoj i autentičnoj filozofskoj i geopolitičkoj stilistici, tražili smo i polagali pravo na povratak konzervativne filozofije kao paradigme multipolarnosti i predočili put za naredne sociološke i filozofske ogledе o neoevroazijskoj tradiciji.

L i t e r a t u r a

- Allison, G. (2017). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston / New York: HOUGHTON MIFFLIN HARCOURT. (<https://www.amazon.com/Destined-War-America-Escape-Thucydidessebook/dp/B01IAS9FZY>) accessed on July, 25. 07. 2017.
- Bakrač, V., Živković, P. & E. H. Saggau (2019). *Some Sociological Aspects of Religiosity* (Religiosity in Contemporary Societies Between Neo-liberalism and Globalization). In: Blagojević, M, Todorović, D. (ed.). *Traditional and Non-Traditional Religiosity* (A Thematic Collection of Papers of International Significance). Beograd – Niš: IDN – Junir, pp. 114–135.

¹¹ Pojam „Trećег rajha“ je osmislio njemački konzervativni revolucionar Artur Meler van den Bruk (Дугин, 2013: 149).

¹² O „istorijskim paralelama“ i porukama iz prošlosti koje opominju na dekadentne puteve imperija, vidjeti u briljantnoj studiji Aleksandra Gajića; Gajiћ, A. (2019). *Америка и Рим: Имперујалне паралеле*. Београд: Catena Mundi / IES.

- Evola, J. (2010). *Pobuna protiv modernog sveta*. Beograd: Gradac K.
- Kirk, R. (2014). *Konzervativni duh / Od Berka do Eliota*. Beograd: Albatros Plus.
- Miršajmer, Dž. (2017). *Tragedija politike velikih sila*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji / Čigoja štampa.
- Peri, M. (2000). *Intelektualna istorija Evrope*. Beograd: Clio.
- Samardžić, O. (2016). *Temporalna tekstura postsocijalističke transformacije: deesencijalizacija jedne društvene stvarnosti*. U: Vukićević, S. (prir.): »Постсоциализм (Черногория-Россия 1990–2015)« Москва: МГУ имени М. В. Ломоносова Социологический факультет / Институт социологии и психологии Филозофский факультет Черногории, str. 377–426.
- Tukidid (1999). *Peloponeski rat*. Beograd : Prosveta.
- Živković, P. (2018). *Ideological ornamentation of postmodern geography. The case of Zagreb and Podgorica*. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 28 (2), 399–414.
- Živković, P. (2018). *Mit o zapadnoj imperiji*. *Sociološka luča*, Godina XII, broj 1, str. 39–47.
- Živković, P., Bakrač, V. (2017). *Evrozija – idejna nužnost ili ideološka privlačnost*. *Sociološka luča*, Godina XI, broj 2, str. 50–61.
- Živković, P., Šarović, R. Đukanović, B. (2018). *Geopolitika otpora*. U: Zborniku radova: *Globalizam naspram Nacionalizma*. Podgorica: CANU / SAUN / EANU.
- Гајић, А. (2019). *Америка и Рим: Имперујалне паралеле*. Београд: Catena Mundi / IES.
- Дугин, (2012). *Философска географија*. В: *Четверта политическа теорија*. В: Дугин, А. / Сперанскаја (редактор). Материјали семинара и конференција по политологији и политици у савременом свету. Москва: Евразийскоје движење, С. 315–323.
- Дугин, А. (2004). *Основи геополитике / Геополитичка будућност Русије*. Београд: Екопрес.
- Дугин, А. (2008). *Мистерије Евроазије*. Београд: Логос.
- Дугин, А. (2011). *Метафизика благе вести*. Превод: Зоран Буљугић. Београд: Логос.
- Дугин, А. (2013). *Четврта политичка теорија*. Београд: МИР Publishing, ММХИИИ.
- Дугин, Г. А. (2004). *Философија политике*. Москва: М., Арктогея.
- Дугин, А. (2020): „Выйти из культурной деменции“. О литератури, конце света, Достоевском и Толсто: <https://youtu.be/hrbPOY4b2pY> (приступљено 27. мај, 2020)
- Живковић, П. (2020). *Побуна традиције / Филозофски омаж (нео)евроазијству*. *Слово*, година XVII, број 58–59, str. 127–139.
- Кривокапич Н. (2020). *Устойчивость авторитарных ценностей при переходе к новому социальному порядку (на примере Черногории), Социологические исследования*, Том 46. № 9. С. 146–155.
- Пророковић, Д. (2018). *Ера мултиполарности*. Београд: Службени гласник.